

3. Profesor la Sibiu

La începutul anului universitar 1940–1941, Lucian Blaga a anunțat predarea unui curs despre *Mitologie, religie, moravuri*; prelegerile urma să le țină luna și marțea, între orele 12,00–13,00; la seminarii, desfășurate luna, de la ora 16,00 la 18,00, își propunea să analizeze lucrări în legătură cu problematica dezvoltată la curs.

În lecția de deschidere, Lucian Blaga a dezvoltat trei idei principale. A sintetizat, în primul rând, evenimentele politice prin care a trecut România în vara anului 1940, fapte de mare însemnătate ce păreau a contrazice optimismul afirmat în noiembrie 1939, la întâia sa prelegere, „cu privire la viitorul estului european pe plan spiritual“.

În ciuda agresiunii diplomatice și teritoriale la care a fost supusă România de fascismul german și comunismul rusesc, prin răpirea Ardealului de Nord și ocuparea Basarabiei, Lucian Blaga își păstra „nețârmurita încredere“ în ziua de mâine a poporului român, aducând, ca argumente esențiale, convingerea „de nimic alterată că ceasul de fericită plenitudine a *spiritului* european, dacă va mai bate undeva, va bate cu toată certitudinea aici în Sud-Estul nostru, care până mai ieri era situat în spatele lui Dumnezeu“, și încredințarea că totdeauna, marile tragedii naționale se convertesc „într-un factor pozitiv de creație“. Procesul de conversiune are potențialitatea unei realizări plenare „cu cât destinele unui neam ajung mai hotărât în mâinile unei generații neuzate“, când „stelele neamului nostru“ trec „în grija și-n paza tinereții“²⁵⁰.

Prin substantivul colectiv „tinerețe“*, Lucian Blaga înțelegea elita intelectuală românească, aflată în plin proces de afirmare, ce

* Tudor Bugnariu, ginerele lui Lucian Blaga, deși a respins totdeauna filosofia socrului său pentru că nu era... marxistă, prefațând, în *Manuscriptum*, prezenta prelegere, masiv cenzurată, se întreba, retoric, dacă nu cumva, în propoziția: „...stelele neamului nostru au trecut în grija și-n paza tinereții“, Lucian Blaga se gândea la „tinerețea legionară“. Și răspundea identic de eronat, confundând cu intenție, „tinerețea“ intelectuală cu... clasa muncitoare: „tinerețea“ la care se referea filosoful „erau forțele vii ale națiunii, acelea care, în jurul său și în toată țara, se ridicau împotriva Dictatului de la Viena...“²⁵⁰.

a avut posibilitatea de a trăi „douăzeci de ani în orizontul unei țări largi, aproape împărătești“²⁵¹. Acest orizont, „viu și neuitat, pe care nici o mână omenească nu-l va putea revizui“, retras acum „în inima noastră“, constituie izvorul veșnic viu al creației monumentale – se adresa profesorul tinerilor aflați în amfiteatru*.

Anunțând titlul cursului și tematica prelegerilor, Lucian Blaga preciza: „Ceea ce plănuiesc este în fond un curs de «filosofia religiei». Mitologia intră în discuție numai ca factor implicat al religiei, iar morala ne va interesa iarăși numai ca un moment adiacent al aceluiași fenomen spiritual care este religia“²⁵¹. Dar își propunea să înfățișeze problematica religiei cu „metode și perspective proprii“. Cursul, anunța, de asemenea, era structurat pe trei secțiuni: în prima parte, va expune „câteva mari forme religioase ale trecutului“ ce au luat „o înfățișare de mari fenomene colective“; în a doua, „vom proceda la analiza filosofică și la încercarea unei definiții“, prezentând „și cele mai importante teorii filosofice cu privire la natura religiei“; iar în ultima, își propunea să analizeze „formele religioase ale poporului nostru“²⁵¹.

*

Cursul acesta s-a păstrat în trei versiuni, pe care viitoarea ediție critică a *Trilogiei valorilor* le va scoate la iveală. Există, mai întâi, o variantă predată de Lucian Blaga studenților, puternic marcată de oralitate: „...am vorbit în lecția de ieri...“; „...vom vorbi astăzi despre...“; „...vorbindu-vă despre Budism, Jinism, Samkya v-am atras luarea-aminte că...“; „...știm din cele expuse în lecțiile trecute...“²⁵². Secvențe din primele prelegeri ale acestei versiuni au fost publicate de d-l Nicolae Florescu în foiletonul *Revistei de Istorie și Teorie Literară*, sub titlul *O filosofie a religiei în fragmente*, cu un subtitlu cules între paranteze drepte: *Mitologie, religie, moravuri în Ind[ia]*; primele

* La sfârșitul anului universitar, în ultima prelegere, Lucian Blaga a reluat aceleași idei, sinonimic: „Poate mâine, se va găsi cineva, unul, doi, trei, sau mai mulți, dintre dumneavoastră, să toarcă mai departe sugestiile schițate în cadrul cursului. Nu văd preocupări mai palpitate pentru tineri, mai ales în vremurile de azi. Pe plan spiritual ne putem lua la întrecere cu oricine; aici superioritatea nu depinde decât de darurile cu cari ne-a înzestrat Dumnezeu și hărnicia noastră“²⁵¹.

două segmente au fost precedate de o notă introductivă semnată de Al. Surdu. D-l Nicolae Florescu a avut încredințarea că acest text a stat la baza studiului *Religie și spirit* și, în consecință, comparând versiunile, a inclus în foileton numai „paragrafele pe care Lucian Blaga nu le-a folosit la redactarea finală a capitolului *De la Indra la Nirvana*“, din volumul menționat.

D-l Nicolae Florescu nu a știut că există o variantă intermediară, având 339 pagini manuscrise, cu adăugiri, ștersături și corecturi, intitulată *Istoria religiei absolute*; materia este organizată în capitole urmate, fiecare, de un sumar analitic, iar elementele orale au fost diminuate considerabil. Pe foaia de titlu, Lucian Blaga a scris: „Nepublicabil“. Această versiune a fost totuși tipărită, în 1994, sub titlul *Curs de filosofia religiei*.

După apariția volumului, d-na Marta Petreu a observat că în capitolul *Mistica. Symbolismul mistic*, Lucian Blaga a folosit, fără să menționeze sursa, studiul *Misticism*, de Evelyn Underhill, a cărei traducere în limba germană, *Die Mystik*, o avea în biblioteca sa²⁵³, preluând tipologia triadică a misticilor, împreună cu exemplele autoarei, pe care „nu și-o atribuie, cum făcuse Nae Ionescu, ci o enunță impersonal, ca un lucru unanim știut“²⁵⁴. Această a doua versiune a fost rescrisă integral, sub titlul *Religie și spirit*; a renunțat la ideile preluate din Evelyn Underhill, a concentrat materia capitolelor expuse la curs și a imprimat discursului o accentuată curgere eseistică.

*

Paragraful din lecția de deschidere referitor la orizontul creației va fi reluat în articolul *Rânduri pentru început*, ce deschid întâiul număr al revistei simbolic intitulată *Curțile dorului*, apărut în ianuarie 1941.

Lucian Blaga a aplicat consecvent în practică, cel dintâi, îndemnul spre creație, adresat studenților, prin lecția de deschidere. El a fost singurul profesor universitar român dintre anii 1940–1944, care, paralel cu activitatea profesională, a elaborat o prodigioasă operă filosofică și literară, cum nu o înregistrează bibliografia nici unui alt universitar român în aceeași perioadă temporală.

În toamna anului 1940, a revăzut cursul *Despre gândirea magică*, predat în anul universitar anterior și, în vacanța de iarnă, l-a rugat pe nepotul său, Lionel L. Blaga, să-l ajute la copiatul manuscrisului: „Locul de muncă al nostru era în sufrageria familiei mele. Orele erau respectate cu multă punctualitate, scriind după dictatul lui în fiecare zi de la 9 la 12...”²⁴¹. La 12 aprilie, cotidianul sibian *Țara* anunța pregătirea lucrării pentru tipar, iar, la 15 iulie, același ziar, sub titlul *Evenimentul anului filosofic*, vestea apariția volumului.

La 19 februarie 1941, „Comisia pentru declararea și controlul averilor demnitarilor statului” a solicitat Rectoratului „să comunice de urgență ce sume de bani ca salarii, indemnizații, diverse etc.” a încasat Lucian Blaga de la Facultate, „arătându-se lunar sumele primite, precum și dacă, în timpul de la 30 dec.[embrie] 1937 și până la 10 feb.[ruarie] 1938, pe timpul cât a fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, a primit și salariu de profesor universitar”¹⁹⁴. La 24 februarie 1941, Rectoratul răspundea că, în perioada amintită, Lucian Blaga nu a primit un salariu de la Universitate, „deoarece atunci dânsul nici nu era profesor”, iar sumele primite lunar de la 1 octombrie 1937, până la 3 ianuarie 1941, totalizau suma de 362 117 lei¹⁹⁴.

La 26 februarie 1941, Lucian Blaga se afla în București. Cu o săptămână în urmă, la curs, în finalul prelegerii despre *Creștinism*, formulase câteva considerațiuni sumare despre dogmă și se adresase atunci studenților: „Deoarece în studiul meu intitulat *Eonul dogmatic* m-am ocupat mai pe larg de această problemă, îmi veți da voie să vă citesc, în chip excepțional, câteva pagini din această lucrare, care de altfel de mult timp nu se mai găsește pe piață”²⁵¹.

Abia rostise fraza, începuse să citească paragraful despre dogmă în viziunea creștină, din volumul apărut în anul 1931, și un gând se conturase în mintea sa: dacă ar propune lui Al. Rosetti retipărirea primelor trei volume ale sistemului într-unul singur, cum, de fapt, și erau proiectate. Stabilise, telefonic, întâlnirea și, în dimineața zilei de 26 februarie, era la editură. A

așezat pe birou manuscrisul volumului *Despre gândirea magică* și câte un exemplar din *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică* și *Censura transcendentă*, exprimându-și gândul până la capăt. Directorul Fundațiilor Regale s-a hotărât pe loc: textul noului studiu filosofic, *Despre gândirea magică* îl va da imediat la culles; ideea reeditării celorlalte volume într-o trilogie o găsea excelentă; deocamdată nu dispunea de fondurile necesare, dar bugetul editurii urma să se voteze la sfârșitul lunii mai sau începutul lui iunie. Zâmbind, a pus o singură condiție: tipărește *Trilogia cunoașterii* și, în continuare, reeditează următoarele volume în *Trilogia culturii*, numai dacă îi prezintă, urgent, manuscrisul ediției „definitive“ de *Poezii*. Lucian Blaga a promis că va aduce volumul la mijlocul lunii mai, când va sosi în București la sesiunea Academiei.

S-au despărțit cordial și Lucian Blaga a pornit pe Calea Victoriei, căutând locuința cu numărul 232. Voia să-l întâlnească pe Basil Munteanu. Prietenul nu era acasă și fiindcă stabilise dinainte să rămână peste noapte la Vasile Nicolau, îi lăsă un bilet: „Sunt de astăzi până mâine dimineață în București, având o chestie, pe care am și aranjat-o. Mi-ar face plăcere să ne întâlnim. Vrei să vii la «noi» la masă deseară la ora 8 1/2 (Bul. Elisabeta 91 bis?)“²²⁷. În seara aceea a fost pentru ultima oară când cei doi prieteni s-au întâlnit!

Reîntors la Sibiu, Lucian Blaga a lucrat în următoarele două luni la alcătuirea sumarului pentru volumul de *Poezii* „definitive“ și la redactarea *Răspunsului* la discursul de recepție al lui Nichifor Crainic, ce urma să-l prezinte la sesiunea Academiei. Între timp, la Facultate, din cauza inflației ce începuse să se facă simțită, i s-a mărit salariul la 15 400 lei lunar, „fără diurna de seminar“¹⁹⁴, într-o perioadă când o revistă săptămânală, cum era *Universul literar*, la care Lucian Blaga a colaborat accidental, costa 7 lei exemplarul.

Prin poștă, a primit șpalturile la studiul *Despre gândirea magică* și cotidianul *Țara* anunța la 11 aprilie că Lucian Blaga

face ultimele corecturi la volum. Și-a îngăduit în vacanța de Paște un răgaz de câteva zile, la ferma lui Marin Ciortea.

Marin, fiul profesorului de fizică Aurel Ciortea, mai mic decât Lucian Blaga cu patru ani și jumătate, îl cunoștea din liceu și el a păstrat pentru mai vârstnicul său coleg o stimă constantă. S-au reîntâlnit în septembrie 1940. Revederea a evocat-o Dorli Blaga, într-un interviu: „Camera mea de copil era lângă biroul tatei. Eu mă jucam într-o după-masă și am auzit că a venit un domn în vizită la tatăl meu. Nu știam cine e, dar se discuta foarte aprins, cu mare prietenie, cu mult entuziasm de ambele părți. Era o revedere așa de extraordinară, încât m-a impresionat. După aceea, tata m-a chemat și pe mine și m-a prezentat. A fost prima vizită a lui Marin Ciortea la noi după ce ne-am întors în țară...”²⁴⁵.

Vizitatorul venea de la Copșa Mică; între gară și comuna Axente Sever, avea o fermă cu o suprafață de cinci ha de pământ și o frumoasă vilă; era căsătorit, avea doi copii, Livia, soția lui, era fiica lui Nicolae Mircea, proprietarul restaurantului „Carul cu bere”, din București, celebru în epocă, frecventat, în genere, de intelectuali. Inginer electronist, directorul tehnic al Societății „Gaz metan”, din Mediaș, atras de literatură, muzică și filosofie, Marin Ciortea era deopotrivă pasionat de vânătoare și, adesea, i-a însoțit în expedițiile lor cinegetice din Valea Frumoasei pe Mihail Sadoveanu și Ionel Pop, editorul elegantei reviste *Carpații*. Locuința lui Marin Ciortea era frecventată de scriitori și artiști: Domnița și Gherghinescu-Vania, Ion Vlasiu, Al. Ciucurencu, D. Ghiță, Catul Bogdan, Eugen Gâscă, fratele mai mic al amfitrionului, compozitorul Tudor Ciortea și soția lui, Vera Proca, Marioara și Aurel Avramescu ș.a.

La 24 aprilie 1941, după ce Dan Botta declanșase polemica referitoare la preeminența ideilor sale despre „spațiul mioritic”, Al. Rosetti, felicitându-l pentru riposta „adresată insolentului”, îl anunța „că acum lucrurile vor merge mai bine la Fundație și că vom avea bani, deci posibilitatea de a întreprinde ediția operelor D-tale filosofice, în format mare!”²²⁵.

În ziua de 13 mai, Lucian Blaga a solicitat Decanatului un concediu pentru perioada 14–31 mai, deoarece trebuie să participe la sesiunea Academiei. În București, s-a întâlnit din nou cu Al. Rosetti și i-a predat manuscrisul volumului *Poezii*, ediție „definitivă”. Directorul era încântat; și-a exprimat numai regretul că poetul i l-a predat atât de târziu; au stabilit apoi programul reeditărilor: *Trilogia cunoașterii* și *Poeziile* vor intra la tipar în vară; *Trilogia culturii* va urma imediat, iar, în viitorul apropiat, *Trilogia valorilor*.

În ședința solemnă a Academiei Române din ziua de 22 mai 1941, Lucian Blaga a citit *Răspunsul* la discursul de recepție al lui Nichifor Crainic. Trei zile mai târziu, o nouă scrisoare de la Al. Rosetti îi aducea o veste neplăcută: „În momentul când, mai zilele trecute, stabileam împreună cu D-ta programul reeditării operelor D-tale, se pregătea cuțitul cu care am fost asasinat pe la spate...”, se destăinuia expeditorul; la 20 mai, fusese înlocuit la conducerea Editurii Fundațiilor cu profesorul D. Caracostea.

„Regret infinit de mult că mă despart de D-ta, autor. Editarea operelor D-tale, în cursul anilor trecuți, a constituit pentru mine o reală bucurie”²²⁵. *Trilogia cunoașterii* și volumul de poeme erau programate pentru anul 1941, iar studiul *Despre gândirea magică* urma să apară „către sfârșitul săptămânii viitoare. În speranța că ne vom putea revedea în curând – încheia Al. Rosetti –, te rog să primești, iubite domnule Blaga, exprimarea sentimentelor mele cele mai deosebite”²²⁵. Înainte de a părăsi Bucureștiul, cei doi s-au reîntâlnit și Lucian Blaga i-a oferit un exemplar din cartea nou apărută. D. Caracostea nu-i va face nici o obstrucție, dar lucrurile se vor desfășura cu o lentoare mai accentuată decât înainte.

După examenele de sfârșit de an, Lucian Blaga a început să lucreze la revizuirea stilistică a cursului de filosofia religiei, intitulat inițial *Religie și moduri spirituale*. Marin Ciortea îl invitase stăruitor să vină și să lucreze la ferma lui, unde nu va fi deranjat de nimeni. De altfel, toți invitații inginerului veneau cu gândul de a termina o lucrare începută. Cu nostalgia în suflet a propriei

gospodăriei rămase la Bistrița, sub ocupație ungurească, în prima săptămână a lunii iulie, Lucian Blaga a plecat la Copșa Mică, unde a rămas până la 29 iulie.

Luase cu sine toate piesele lui de teatru. De mai multă vreme se gândea să scoată o nouă ediție din întreaga lui dramaturgie și acum a recitit cronologic textele, a modificat replicile, a scurtat dialogurile, mai cu seamă în *Dacia*, imprimând textelor un dinamism lăuntric accentuat. De la Sibiu, a trimis o scrisoare lui D. Caracostea, întrebându-l în ce stadiu se află volumele sale predate editurii. Directorul i-a răspuns „că ține neapărat să publice poeziile și trilogiile“ la Fundațiile Regale.

Tot acum, i-a scris lui Octav Șuluțiu; acesta fusese numit profesor la Brașov și conducea revista *Tribuna literară*; el îi solicitase un manuscris, prin care noua editură brașoveană „Tribuna“ voia să-și inaugureze activitatea. După întoarcerea de la Copșa Mică, Lucian Blaga discutase cu „Dacia Traiană“ tipărirea celor două volume de teatru; editura acceptase dar, deocamdată, nu aveau hârtia necesară în stoc. Profitând de oferta lui Octav Șuluțiu, Lucian Blaga a dat editurii „un ultimatum, spunându-le cum stă chestia, și că am o ofertă de la Brașov“²⁵⁵. Editura a solicitat un răgaz până la 1 septembrie 1941; atunci, preciza Lucian Blaga, la 19 august, „vă dau de știre sigură“ – și expunea, în principiu, următoarele condiții de editare: „...e vorba despre 2 volume, fiecare cam de 450 pag.[ini]“, intitulate *Opera dramatică*: „Tirajul 1 000–1 500 de exemplare (dacă vreți mai mult, sunt de acord). Prețul: se va calcula. Honorar: 15% din vânzare, pe măsură ce se vor vinde. Nu cer nimic înainte“²⁵⁵.

La 1 septembrie 1941, „Dacia Traiană“ nu rezolvase problema hârtiei; de aceea, Lucian Blaga a plecat la Brașov să predea manuscrisul noii edituri. Stabilise întâlnirea cu Octav Șuluțiu în holul hotelului „Coroana“. Înaintea orei fixate, Șuluțiu și Lucian Valea îl așteptau în hol: „Blaga a coborât scările cu mișcări elegante, degajat și sprinten“²⁵⁶, l-a îmbrățișat pe Șuluțiu și acesta i l-a prezentat pe fostul lui elev. Când Blaga i-a întins mâna, tânărul, emoționant, i-a oferit volumul său de versuri, *Mătăniei pen-*

tru fata ardelelană, cu care tocmai debutase. Surâzând, Lucian Blaga i-a spus, privind placheta: „Subțire și primăvărată, așa cum e și poetul. Îți făgăduiesc că am s-o citesc“²⁵⁶.

În vreme ce filosoful discuta cu Șuluțiu, Lucian Valea îl privea: „întreaga lui ființă degaja un calm și o siguranță de sine, care-mi ziceam eu atunci, nu pot fi decât câștigurile sale diplomatice. Obrajii, amintind încă palorile tinereții, de o parte și de alta a nasului mare, bărbătesc, erau despărțiți de acesta, prin cute adânci, care lunecau în diagonală, dinspre nări spre colțurile gurii, tăiată violent și sfârșeau, dionisiac, în două linii ciudate. Când râdea, liniile acestea se alungeau spre urechi dând chipului său un insolit aer mefistofelic. Când tăcea, se lăsau în jos, imprimând buzelor o solemnitate de lespezi cetluite“²⁵⁶.

Inițial, tipărirea pieselor părea să se desfășoare cu rapiditate. Într-un articol semnat „cronicar“, dar aparținând lui Octav Șuluțiu, *Tribuna literară* anunța apariția *Operei dramatice* „în cursul lunii noiembrie“, în condiții grafice „cu totul superioare, care să-i facă într-adevăr cinste“²²⁴.

După un sejur de două zile la Brașov, în locuința soților Gherghinescu, revenit la Sibiu, Lucian Blaga a reluat lucrul la cartea de filosofie: „...m-am apucat iarăși de treaba asta de zidar al unui așa-zis «sistem», despre care mi-ai vorbit cu o foarte dulce ironie – îi scria Domniței Gherghinescu la 8 septembrie 1941. Tu ai însă completă dreptate: totul e în adevăr, un cumplit viciu sistematizat. Cărții noi am să-i dau titlul *Religie și spirit* (Așa cred, încă nu sunt fixat.)“²³⁰; însă în ciuda ezitării exprimate, acesta va rămâne titlul definitiv.

La începutul lunii septembrie 1941, Decanatul Facultății de Filosofie și Litere s-a adresat profesorului I. Petrovici, numit acum din nou ministrul învățământului, cu rugămintea de a avea „în vedere dezideratele Consiliului Facultății“, cu privire la schimbarea denumirii prezente a catedrelor deținute de Lucian Blaga, Silviu Dragomir și Romulus Vuia, „așa cum au fost ele înainte de legea Călinescu“¹⁹⁴ și anume: „filosofia culturii“, „istoria sud-est europeană“, „etnografie și folclor“. Ministrul a

aprobat și, la începutul noului an universitar, Lucian Blaga era titularul catedrei creată anume pentru el în martie 1938.

La 16 septembrie, Decanatul informa ministerul că, la începutul aceleiași luni, pe adresa Facultății de Filosofie și Litere din Cluj a sosit o invitație din partea Universităților germane din Praga și Viena, prin care profesorul Lucian Blaga era invitat să prezinte câte o conferință, în a doua parte a lunii noiembrie 1941, „având drept subiect probleme în legătură cu spiritul românesc”¹⁹⁴. La 2 octombrie, Direcția învățământului universitar făcea cunoscut Facultății „că în urma intervenției Ministerului Propagandei, am dat autorizația d-lui profesor Lucian Blaga să țină conferințe la Viena și la Praga, în scopul unei mai strânse colaborări culturale româno-germane”¹⁹⁴. De la 1 octombrie 1941, Lucian Blaga primea „un salariu brut de 27 700 lei lunar și 500 lei ca ajutor familiar pentru copil”¹⁹⁴.

O bună parte din aceeași lună, Lucian Blaga a folosit-o pregătind cursul pentru noul an universitar, *Stil și cunoaștere*; prelegerile le anunțase joia și vinerea între orele 18,00–19,00, iar la seminar, luna, între 15,00–17,00, urma să facă „lucrări și comentarii de texte”¹⁹⁴. I se aprobase, în sfârșit, un asistent, în persoana lui Zevedei Barbu, ce va fi transferat la începutul anului 1942, de la Institutul de Psihologie. În ultima săptămână a lunii octombrie, Marin Ciortea a venit la Sibiu și l-a convins pe Lucian Blaga să vină cu el „pe culmile Făgărașului”, unde a rămas trei zile, inspirând „puțin aer de munte”²³⁰.

În ziua de 3 noiembrie 1941, Lucian Blaga și-a deschis cursul cu prelegerea *Despre viitorul filosofiei românești*, ce „a produs multă tulburare” în rândul auditoriului. În acest nou an universitar, Lucian Blaga și-a propus să studieze înrăurirea „pe care factorii stilistici o exercită asupra plâsmuirilor «teoretice» ale științei, dar și asupra altor momente și structuri intime ale acesteia”²⁵⁷. Prelegerile i-au cerut o cruntă osteneală, pe care o mărturisea Domniței Gherghinescu la 21 martie 1942: „Cu deosebit efort am făcut cursul, deoarece va forma baza unei cărți. A trebuit să mă ocup îndeosebi de istoria fizicii și a altor științe. Prin urmare

am fost nevoit să studiez din greu. Dar partea mai grea a ofensivei e în urma mea²³⁰. Două zile mai târziu, îi comunica lui Vasile Băncilă aceeași știre, într-o frază sinonimică: „Anul acesta am citit multă istorie a științelor, a fizicei, astronomiei și a biologiei, îndeosebi. Și sper să iasă ceva interesant. Greul ofensivei e în urma mea²⁶.”

La Sibiu, cursurile lui Lucian Blaga au continuat să se bucure de o mare afluență; ele erau audiate nu numai de studenții de la filosofia culturii, și de aceia de la alte Facultăți, dar și de numeroși intelectuali din oraș. Din această cauză, Decanatul s-a adresat Facultății de Drept, rugând „să binevoiți a ne pune la dispoziție și anul acesta [așa cum s-a întâmplat și în anul anterior, *n.n.*] sala cea mare a Facultății D-voastre pentru cursurile d-lui profesor Lucian Blaga, ce vor avea loc joia și vinerea, de la 6–7¹⁹⁴. La 10 octombrie, C. Negrea, decanul, anunța „că se aprobă ca dl. profesor Lucian Blaga să-și facă cursurile D-sale în sala I a Facultății de Drept¹⁹⁴. O aprobare similară a fost acordată la 28 septembrie 1942, pentru anul universitar 1942–1943.

O scrisoare de la Ovidiu Papadima, noul secretar de redacție al *Revistei Fundațiilor Regale*, prin care i se solicita colaborarea, a primit-o chiar în preziua pregătirii pentru plecarea în Germania. I-a răspuns la 21 noiembrie, rugându-l să se intereseze de stadiul în care se află editarea versurilor sale definitive²⁴⁵: „Eu plec mâine la Viena și la Praga, unde țin niște conferințe. Pe la 5 decembrie, sunt iarăși acasă. Atunci am răgazul de a mă gândi ce aș putea să vă dau pentru numărul din februarie. Amintește domnului Caracostea că încă nu am nici o veste cât privește editarea volumului meu de *Poezii* la Fundație. Dacă nu se poate, e poate mai bine să mi se restituie materialul. Aici, la Sibiu, am oricând un editor²⁴⁵.”

La 22 noiembrie 1941, Lucian Blaga a plecat la Viena unde, în ziua de 26, a ținut conferința *Characterul sofianic al culturii sud-est europene*; la 29 noiembrie, era la Praga, unde rostea prelegerea *Peisajul și spațiul ca expresii ale etnicului românesc*. În aceeași perioadă temporală, profesorul Silviu Dragomir a prezentat *Poli-*

tica minoritară a României de la 1918 la 1940, la Viena și la Breslau. Oratorii au fost audiați nu numai de „cercurile universitare din orașele respective, ci și de numeroși reprezentanți ai cercurilor politice și intelectuale. Presa a dat comentarii ample atât despre conferințe, cât și despre primirea de care s-au bucurat cei doi profesori ai Universității Ardealului”²⁵⁸.

Lucian Blaga a revenit în țară la 5 decembrie, „cam gripat” și mai târziu decât intenționase, deoarece ungerii nu voiau să-i dea viza de tranzit: „Eram amenințat să rămân astfel pe la Viena câteva luni și a fost un deosebit noroc că s-a intervenit din partea Ministerului de Externe al Reichului, ca să mă pot întoarce”, îi scria Domniței Gherghinescu. Dar trăia o mare satisfacție sufletească: „Cercurile filosofice au fost grozav de surprinse, chiar după mărturisirile presei, de relevarea unei «lumi noi», pe care nici nu o bănuiau”. Iar frazele următoare exprimă, pentru întâia oară, exultanța de a fi fost adecvat receptat în contextul ideatic european: „Cu aceasta am făcut, așa-zicând, întâia încercare serioasă de a pătrunde dincolo de graniță, și, de aceea, am convingerea că expansiunea va merge cu cea mai mare ușurință. Nici nu ți dai seama cum căscau ochii”²³⁰. Lucian Blaga nu exagera cu nimic. Ecoul conferințelor sale ținute în Germania ajunsese și în... Italia: la 14 februarie 1943, se destăinuia Domniței că a fost solicitat să prezinte conferințe în peninsulă, dar, bolnav, refuzase plecarea, amânând-o pentru un timp nedeterminat: „Poate la toamnă, sau mai târziu”²³⁰, prilej ce nu se va mai ivi niciodată.

La începutul lunii decembrie 1941, se împlineau trei luni de la predarea manuscrisului *Operei dramatice* editurii brașovene „Tribuna”. În ciuda repetatelor rugăminți și somații, volumele au rămas în același stadiu incert. Proiectul, va afla, nu s-a realizat din cauza gestionării frauduloase a fondurilor de către Gavril Pop, directorul ziarului *Tribuna* și proprietarul tipografiei; din același motiv și-a încetat apariția și *Tribuna literară* la sfârșitul anului 1941.

Lucian Blaga îl ruga pe Octav Șuluțiu, la 13 decembrie, să-i ceară lui Gavril Pop, imediat, „toate manuscrisele“ și să le păstreze „ca ochii din cap“, până când „voi veni eu sau voi trimite pe cineva după ele“²⁵⁵. În aceeași lună, a predat „Daciei Traiane“ manuscrisul volumului *Religie și spirit* și a discutat din nou tipărirea *Operei dramatice*. La 10 ianuarie 1942, studiul filosofic a intrat la tipar, iar, în februarie, editura a început culegerea primului tom din cele două ale *Operei dramatice*.

La 15 ianuarie 1942, Lucian Blaga a solicitat Decanatului trei gradații de vechime la catedra pe care o ocupa, motivând că, la 1 noiembrie 1941, a împlinit cincisprezece ani „de funcțiune efectivă la stat“¹⁹⁴. Decanatul a trimis cererea, însoțită de un referat favorabil, ministerului; acesta a răspuns după două săptămâni că s-a cerut avizul Contenciosului. Lucrările s-au desfășurat cu aceeași lentoare balcanică obișnuită și abia peste un an, la 2 ianuarie 1943, s-a întrunit „Comisia de apreciere“ a activității profesionale a profesorului Lucian Blaga, alcătuită din profesorii D. Popovici, președinte, numit de minister, D. D. Roșca, delegat de Consiliul Facultății de Filosofie și Litere și Aurelian Ionașcu, delegat de către Rectoratul Universității.

Formulată în termenii inițiali: asimilarea activității de funcționar în Ministerul de Externe cu predarea în învățământul universitar nu era cu puțință, de aceea, comisia a mutat accentul pe calitățile științifice de excepție ale petiționarului. Cei trei delegați au întocmit un proces-verbal sintetic, caracterizând global întreaga lui activitate dintre anii 1926–1938; prin creația lui științifică și literară, Lucian Blaga „a cucerit unul din locurile de frunte în știința și arta română. Conștienți că se găsesc în fața uneia dintre personalitățile reprezentative ale culturii române, profesorii Facultății de Filosofie și Litere din Cluj l-au chemat în mijlocul lor. Și d-l Lucian Blaga s-a dovedit, așa cum toți se așteptau, un profesor de înaltă ținută intelectuală“¹⁹⁴. Întemeiați pe aceste considerațiuni, membrii comisiei au propus ministerului „să acorde d-lui Lucian Blaga, pentru activitatea desfășurată

de d-sa timp de 12 ani (1926–1938) în afara Universității două gradații speciale pentru merite științifice excepționale¹⁹⁴. La 27 mai 1943, ministrul a comunicat acordarea gradațiilor solicitate; ele vor fi prevăzute „în bugetul exercițiului 1943/44”¹⁹⁴.

La începutul lunii ianuarie 1942, în cadrul Facultății de Filosofie și Litere, s-a înființat Cercul literar studentesc „Octavian Goga”, sub președenția lui Lucian Blaga; vice-președinte a fost ales studentul Radu Stanca*. În ziua de 12 februarie, a sosit la Sibiu ministrul I. Petrovici; a prezidat ședința solemnă a Senatului universitar și a vizitat Facultățile de Filosofie și Litere și Drept. După un prânz servit la restaurantul „Împăratul romanilor”, ministrul a participat la inaugurarea oficială a activității cercului literar. În lipsa lui Lucian Blaga, „ce se găsea suferind”²⁵⁹, înaltul demnitar a fost primit de profesorul D. D. Roșca, decanul Facultății de Filosofie și Litere și de vicepreședintele cercului. Studenții I. Negoiteșcu, Ion Oană și Romeo Dăscălescu au citit versuri. Lucian Blaga era într-adevăr bolnav de gripă; acasă, în pat, făcea corecturile la *Religie și spirit*.

La 19 februarie, cercul literar a organizat o șezătoare literară pe scena teatrului sibian, iar a doua zi, în urma unei înțelegeri prealabile, membrii cercului au plecat la Timișoara unde, sâmbătă 21 februarie, au dat același spectacol. Cu prelegerea lui Ovidiu Drimba, *Mari cărți de dragoste*, cercul literar a inaugurat la 15 martie un ciclu de conferințe studentești, desfășurate duminică dimineata și joia după-amiază; la 19 aprilie, Cornel Regman a vorbit despre *Ion Pillat, poet al tradiției*; joi 23 aprilie, Eugen Todoran a prezentat o paralelă între *Rebreanu și Dostoievski*; duminică 26 aprilie, Romeo Dăscălescu a conferențiat despre *Miniaturalul în poezia lui T. Arghezi*; duminică 3 mai, Ion Oană a expus *Metaforă și poezie*, iar joi 14 mai, I. Negoiteșcu a demonstrat că există *Un mare romancier, d-na Bengescu*²⁵⁹.

* Rememorând aceleași evenimente, Petre Hossu afirma că Lucian Blaga era „președintele de onoare”, iar Radu Stanca, „președintele”²⁷; noi am preluat informațiile, credibile, din *Anuarul universității*; tot de acolo, am preluat titlurile conferințelor prezentate în cadrul cercului.

Studentul Petre Hossu și-a propus să prezinte la 17 mai *Teatrul lui Lucian Blaga*. Scriitorul „a primit cu multă bucurie inițiativa mea de a vorbi despre opera lui dramatică, mai cu seamă fiind iminentă apariția ediției definitive. M-a poftit la el acasă, lângă parcul de sub arini, ca să-mi împrumute piesele. Dintr-un mic vestibul, cu o icoană veche românească, vedeai prin ușa deschisă masa lui de lucru. Încăpere spațioasă, căptușită cu polițe de cărți. Am stat tihnit de vorbă, într-o atmosferă plăcută...”²⁷. Conferința a prezentat-o în sala mare a Facultății de Drept, unde Lucian Blaga își ținea prelegerile. Plecat la sesiunea Academiei Române, filosoful nu a participat, dar în schimb, a fost în sală Cornelia, însoțită de Ion Breazu. Acesta, sesizând valoarea expunerii, i-a cerut lui Hossu să-și organizeze ideile într-un studiu pentru revista *Transilvania*²⁷. Seria conferințelor s-a încheiat cu *Bovarismul lui Flaubert*, expus de I. D. Sârbu²⁵⁹.

La 20 februarie 1942, *Țara sibiiană* anunța apariția iminentă a volumului *Religie și spirit* la „Dacia Traiană”; la sfârșitul aceleiași luni, cartea dedicată „Lui Marin Ciortea” se afla în librării. În același an, Mircea Eliade publica *Mitul reintegrării*, iar pe plan european două titluri: *Problemele necredinței în secolul al XVI-lea*, de L. Febvre, împreună cu *Filosofie și experiență*, de A. Guzzo, dezvoltau, parțial, o problematică asemănătoare cu aceea blagiană; M. Merlau-Ponty semna *Structura comportamentului*, A. Camus, *Mitul lui Sisif*, și G. Bachelard, în *Apa și visele*, afirma o idee similară cu aceea formulată de M. Eliade, în studiul menționat: „Fluiditatea și soliditatea noastră sunt contradictorii, reclamând participări androgine”²⁶⁰.

Din București, inginerul Marin Ciortea, surprins de prezența dedicației, îi trimitea, la 11 martie 1942, câteva rânduri patetice: „...rodul frământărilor tale, urma întrebărilor, *Religie și spirit* ai închinat-o unui prieten. Unui prieten, căruia nu-i datorești amintiri de adâncimi, hotărâtoare impresii, nici venerația față de inițiator și nici omagiu realizărilor lui; unui prieten, care știi că te-a închis în sufletul său și te admiră. Mulți vor sta nedumeriți în fața numelui care nu spune nimic, celor cari vor citi cartea ta.

Cât ești tu de mare, Lucian, în ceea ce gândești și în felul cum știi să te dăruie! Voi încerca în curând Să-ți strâng mâna la Sibiu, cu toată prietenia...²⁶¹.

De la începutul anului 1942, Iuliu Hațieganu, noul rector al Universității, a inițiat un ciclu de „prelegeri de sinteză, pentru toți studenții asupra realităților de viață și cultură românească”²⁵⁹, dedicat energiilor intelectuale ale neamului românesc. Fiecare prelegere dura „o jumătate de oră strict măsurată”²⁶².

Iuliu Hațieganu l-a invitat pe Lucian Blaga să vorbească despre „energiile ardelenene”; filosoful a acceptat, fiindcă propunerea rectorului cădea, neașteptat, pe o intenție încă necristalizată, ce îl preocupa de câțva timp și, acum, părea să se contureze. Gândul îl va dezvălui auditoriului, la 9 martie: „Mă preocupă anume de câțva timp planul unei cărți închinată tradiției spirituale a Ardealului. O carte care va încerca să ridice pe planul conștiinței generale această tradiție, s-o pună în relief, s-o întărească. Pentru ca trecutul istoric să nu rămână mort, ci să devină ceea ce el este menit să devină: o forță vie a veșnicului prezent. Conferința mea face parte dintr-o serie de conferințe pe cari, cu încuviințarea Domniilor Voastre, intenționez să le țin pe rând, după cum îmi va permite timpul și împrejurările”²⁶². Însă în cadrul acestor „sinteze culturale”, a prezentat doar expunerea despre *Andrei Șaguna*, la 9 martie, și o alta despre *Școala Ardeleană*, la 16 martie*.

La 12 martie, întâiul volum din *Opera dramatică* era „aproape gata”; de azi în zece zile „îl vei avea în mână”²³⁰, o anunța pe Domnița Gherghinescu. Dar nu îl va pune în vânzare decât împreună cu cel de al doilea. În aceeași zi, efectua prima corectură la volumul „definitiv” de *Poezii*. La 2 aprilie constata, cu satisfacție: *Religie și spirit* „trece ca pâinea caldă. Ediția cred că e aproape epuizată” Dar anumite semne difuz percepute îl

---

* Textul despre *Andrei Șaguna* va fi prezentat, cu o altă introducere, în martie 1944, în cadrul asociației juriștilor brașoveni; conferința *Școala Ardeleană* va fi publicată în săptămânalul *Vremea*, în 1943, iar cartea anunțată va fi scrisă după 1948 și va apărea în anul 1966, cu titlul *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*.

determinau să afirme: „Popii vor să-mi pregătească un «răspuns». Probabil că eu n-am să răspund, dar voi scoate o nouă ediție...”²³⁰. Zvonurile s-au adevărit. La 5 martie, în *Telegraful român*, Nicolae Terchilă deschidea polemica împotriva volumului *Religie și spirit*, cu articolul *Filosofia religiei la domnul Lucian Blaga*. Consecința imediată a cronicii negative, urmate de altele, a fost epuizarea instantanee a primei ediții de o mie de exemplare și editura i-a propus, în aprilie, scoaterea unui alt tiraj tot de o mie de exemplare.

De Paști, invitat de Marin Ciorte, a fost împreună cu Dorli la Copșa Mică, unde a participat și la o vânătoare de sitari. Întors la Sibiu, a găsit scrisoarea expediată de I. Didilescu, profesor de pedagogie la Universitatea din Iași, care îl anunța că este „pe punctul de a încheia un studiu despre filosofia dumneavoastră, studiu conceput altfel decât al d. Băncilă și decât al d. Bagdasar. Intenționez anume să încadrez gândirea d-voastră nu numai în mișcarea filosofică de la noi, dar și în filosofia universală...”²⁴⁵. „...nu știam și nici nu bănuiam că e vorba despre un «studiu», sau chiar de «carte» – răspundea destinatarul la 12 aprilie. Și rândurile următoare îi dezvăluie gândurile despre propria-i operă filosofică: „Un studiu serios, desigur că se impune și se cere. Mai ales acu, când pozițiile s-au lămurit, dar încă tot mai plutesc o seamă de confuzii în preajma gândirii mele, cunoscută mai mult din auzite, decât din lectura cărților. Mai circulă și astăzi opinii despre filosofia mea, făcute din volumele de versuri. Actualmente a izbucnit un asalt foarte prostesc al unor teologi împotriva *Religiei și spirit*. Cel puțin, după aceasta oamenii vor înceta de a mă confunda cu ortodoxia *Gândirii*, căreia îi acord tot respectul cuvenit, dar cu care niciodată nu m-am identificat. Eu mi-am unblat drumul meu. Și am înțeles filosofia ca o preocupare liberă, izvorâtă din adâncimile spiritului, pe care nu-l concep decât pe linia «creației»”²⁴⁵.

La solicitarea expeditorului, Lucian Blaga i-a trimis câteva volume de filosofie, iar I. Didilescu a rostit la radio Moldova, la 7 mai 1941, o conferință – caracterizată de filosof într-o tele-

gramă, drept „strălucită“ – despre „caracterul metafizic al filosofiei culturii“ la Lucian Blaga. Între 11 și 31 mai, cei doi s-au întâlnit în București – Lucian Blaga participa la sesiunea Academiei –, după ce au fixat data prin scrisori, la cofetăria „Nestor“. „Aici – își amintea I. Didilescu –, am discutat problemele care-mi apăreau neclare, lucrând la monografie. Am avut o discuție deschisă, dar amabilă“²⁴⁵. La 18 martie 1979, răspunzând unei întrebări a reporterului, I. Didilescu nu mai reținea decât vag discuția cu Lucian Blaga; lipsit de aptitudine analitică, dar și de cunoștințele filosofice corespunzătoare, I. Didilescu nu a putut realiza „studiul“ preconizat.

În București, Lucian Blaga a locuit la Vasile Nicolau, asistent la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității București, peste drum de Facultatea de Drept. S-a întâlnit cu D. Caracostea și a predat următoarele trei volume pentru *Trilogia culturii*; cartea de *Poezii* era trasă în coli; a primit asigurări că apare în iunie, dar D. Caracostea era de părere să fie lansată în septembrie, deoarece, în timpul verii, cititorii se interesează mai puțin de poezie.

După încheierea sesiunii Academiei, Lucian Blaga a fost numit președintele comisiei de bacalaureat a liceului cu limba de predare germană din Sibiu, examen desfășurat între 6 și 16 iunie. În zilele de 17 și 18 iunie a avut lor examenul de sfârșit de an la Facultate. La 18 iunie a primit volumul de *Poezii*; solicitată de Al. Rosetti în octombrie 1936, cartea apărea abia acum, din cauza dezinteresului, mai mult sau mai puțin motivat, al autorului.

Pentru vara anului 1942, Lucian Blaga își făcuse planul să lucreze la noua lui carte de filosofie, dar s-a trezit numit de către secretariatul Academiei „într-o comisie pentru pregătirea materialului în vederea unei viitoare conferințe mondiale“ și în fiecare miercuri trebuia să se deplaseze la București. Din Germania a sosit o nouă invitație pentru a prezenta alte conferințe și i se cerea traducerea *Spațiului mioritic* în limba germană.

Deocamdată, voia să definitiveze textul celui de al XI-lea volum al trilogiilor, căruia, de la 1 iulie, îi va consacra întreg efortul. Spre a nu fi deranjat de nimeni, mai cu seamă de vreo posibilă obligație extraprofesională pasageră – la „comisia“ Academiei s-a prezentat o singură dată – a dat iarăși curs chemării stăruitor reînnoită a lui Marin Ciortea de a lucra la ferma lui. Aici se aflau și alți invitați: Vera Proca, Tudor Ciôrtea, Ion Vlasiu, dar fiecare era preocupat de propriile lui proiecte.

Într-o dimineață, Marin Ciortea și-a chemat toți musafirii să vadă „minunea“ nașterii „unui mânz negru dintr-o iapă albă“²⁶³. „Și pentru că toți am fost foarte agitați și iritați și am asistat la primele mișcări ale mânzului – rememora evenimentul Vera Proca –, Blaga s-a retras, a scris și a doua zi a citit“²⁴⁵, la prânz, comesenilor poema *Mânzul*. La rugămintea lui Marin Ciortea, Lucian Blaga a transcris poezia în albumul familiei, pierdut în timpul războiului, ce păstra și alte creații ale unor personalități ce au vizitat ferma²⁶³. În după-amiaza aceleiași zile, „în postura de naș, Lucian Blaga a oficiat ritul botezării mânzului cu numele său“²⁶³.

La 18 iulie, după o tăcere constantă de aproape trei săptămâni, determinată de „această cufundare“ în universul noii lucrări de filosofie, Lucian Blaga îi va divulga titlul Domniței Gherghinescu: „Se va chema *știință și creație*“²³⁰. Revenit la Sibiu, a găsit acasă o scrisoare de la Gh. Pavelescu, trimisă din Câmpeni, la 9 iulie, prin care expeditorul îl invita să petreacă cinci-șase zile „pe urmele lui Avram Iancu și Horea“, în Munții Apuseni, angajându-se să-i facă șederea „cât mai agreabilă“²⁴⁵. Citind-o, a zâmbit ca de o amintire, dar nu a răspuns fostului său student și nici nu a dat curs chemării: trebuia să termine studiul început. Pentru acuratețea desenelor, a apelat din nou, în zilele următoare, la îndemânarea nepotului său Lionel. La 7 august, manuscrisul era încheiat, dar urma să-l revadă după o detașare suficientă de text.

În următoarele patru săptămâni, Lucian Blaga a străbătut spațiul unei existențe mai agitate decât de obicei. A plecat pen-

tru două săptămâni la Moroeni și de aici s-a dus la București să discute cu Liviu Rebreanu, noul director al Teatrului Național, și în ziua de 22 august era la Sibiu. Dorli abia îl aștepta: voia, nerăbdătoare, să meargă la ferma lui Marin Ciortea. A fost nevoit să-i facă pe plac și au plecat împreună la Copșa Mică, pentru câteva zile. Aici, Lucian Blaga a găsit răgazul să mediteze la structura unei reviste de filosofie: intenționa neapărat să aibă propria sa publicație. Marin Ciortea s-a oferit, imediat, să-l sprijine financiar. Lucian Blaga a mulțumit și, fără a refuza ajutorul oferit, s-a decis să găsească și alte surse de finanțare. Cu acest gând, a anunțat și a prezentat la Sibiu, la 2 septembrie 1942, conferința *Cum am cunoscut pe Mahatma Gandhi*. Expunerea, învăluită într-o nostalgică evocare, construită pe un puternic limbaj afectiv, a suscitat un neobișnuit interes, pentru că lupta de eliberare națională a Indiei era un subiect ce preocupă, atunci, întreaga Europă.

În aceeași săptămână, a sosit la Sibiu Gh. Pavelescu. În vara anului 1942, retras la Purcăreți, satul lui natal, a redactat, sintetizând un vast material documentar adunat în ultimii doi ani, un studiu despre „mană”, prin care voia să obțină doctoratul în filosofia culturii. Subiectul tezei s-a conturat nu sub îndrumarea personală a lui Lucian Blaga, ci sub „influența indirectă a lucrărilor sale de filosofie și mai ales a cursului *Despre gândirea magică* și a seminarului respectiv”²⁴⁵. Gh. Pavelescu l-a găsit pe Lucian Blaga pe terasa restaurantului „Bulevard”, unde „se oprea adesea la o cafea, atras probabil și de panorama ce se deschidea spre Munții Făgărașului. I-am prezentat manuscrisul – rememora întâlnirea fostul student –, spunându-i:

– Am aici o teză de doctorat.

– La cine? a întrebat zâmbind Lucian Blaga.

– La dumneavoastră! – i-am răspuns. Și aceasta a fost toată discuția despre teză”²⁴⁵. După obținerea acordului de principiu al profesorului, Gh. Pavelescu a dactilografiat textul și l-a predat Decanatului.

În prima săptămână a lunii septembrie, Lucian Blaga a plecat din nou la București, a asistat la premiera dramei *Avram Iancu*, a încercat să discute cu Al. Marcu, la Ministerul Propagandei, subvenționarea proiectatei reviste de filosofie, dar acesta era plecat din Capitală. La 19 septembrie, în semn de deferență, săptămânalul *Universul literar* i-a dedicat un număr omagial, în care semneau Ștefan Baciuc, I. Frunzetti, Ovidiu Papadima, Octav Șuluțiu ș.a.: „M-au emoționat grozav acești tineri, pe care în parte nici nu-i cunosc măcar”²³⁰, se destăinuia Domniței Gherghinescu, însoțind scrisoarea de un exemplar al revistei: „Iar Ștefan Baciuc a atins coarde brașovene, stârnind ecourile adolescenței”²³⁰. Citind „osanele” despre Lucian Blaga, Domnița a avut o intuiție ce se va dovedi adevărată: „Parcă altceva așteptam eu, totuși, de la ilustrii tăi criticanți. De câte ori citesc ce scriu ei despre tine, am impresia că punctul principal al înțelegerii operei tale rămâne nepus. Tare mi-e teamă că nu de la contemporani trebuie să aștepti marea, totala înțelegere a scrisului tău!”²³⁰.

La sfârșitul lunii septembrie și în primele zile ale lui octombrie, Lucian Blaga a revăzut manuscrisul volumului *Știință și creație* și l-a predat editurii; la 18 octombrie, „Dacia Traiană” a început culegerea textului. Decanatul i-a trimis spre lectură teza lui Gh. Pavelescu, *Mana în folclorul românesc*; a citit-o și, la 16 octombrie, a întocmit un elogios referat: „Autorul acestei lucrări mi-e cunoscut ca un harnic și pasionat cercetător în domeniul folclorului românesc, dar și ca un cercetător plin de râvnă în legătură cu problematica de mare interes, pe care gândirea magică a ridicat-o în filosofia modernă. Dl. Pavelescu a luat personal contact pe teren cu materialul folcloric românesc, pe care se silește să-l organizeze în perspectiva mai înaltă a ideilor actuale despre gândirea magică”²⁴⁵.

Ultimele două luni și jumătate ale anului 1942 au trecut ca într-un vârtej. La 24 octombrie, Lucian Blaga a plecat la Timișoara, unde a rămas șase zile; a ținut conferința despre Gandhi și a asistat la premiera *Dariei*. La 31 octombrie, a făcut parte – împreună

cu D. D. Roșca, C. Sudețeanu, Emil Petrovici și Liviu Rusu – din comisia pentru atribuirea titlului de doctor lui Gh. Pavelescu; teza a fost unanim apreciată și calificată „magna cum laudae”²⁴⁵.

La 5 noiembrie și-a deschis anul universitar 1942–1943, anunțând cursul *Istoria în lumina filosofiei*; prelegerile erau fixate joia, de la 18,00 la 19,00 și vinerea între 16,00–17,00; la seminar, urmau să fie efectuate „lucrări și comentarii de texte”¹⁹⁴, în fiecare luni, de la 15,00 la 17,00. Seminarul a beneficiat de subvenții în valoare de 43104 lei (în anul universitar anterior, primise 40600)¹⁹⁴. Cercul literar „Octavian Goga” și-a continuat activitatea. În *Raportul Decanului Facultății de Filosofie și Litere, pe anul școlar 1942/43* se menționa că Petre Hossu a prezentat conferința *Două perspective în epica nouă (Marcel Proust și James Joyce)*, iar Radu Stoichiță, *Un străin: Dostoievski*, amândouă premiate la Facultate cu câte cinci mii de lei. Însă cea mai mare realizare a lui Lucian Blaga în acest an universitar a constituit-o editarea revistei *Saeculum*.

După ce a oscilat o vreme între denumirile *Veac* și *Aion*, s-a hotărât pentru numele latin fiindcă, motiva, „intenționăm să facem în paginile acestei reviste și o regulată prezentare a gândirii românești pentru străinătate, într-o limbă străină de mare circulație”²⁶⁴, dar și pentru că *Saeculum* indica „o conlucrare cu spiritul veacului, depășind o sferă îngustă de interese și concepții”²⁶⁵. La 11 noiembrie, structura revistei se contura vizibil; ea urma să cuprindă o primă secțiune de studii și articole, iar o alta de recenzii și note; toate textele primei părți urmau să fie rezumate și traduse într-o limbă de circulație europeană. Lucian Blaga discutase cu „Dacia Traiană” și editura era de acord să publice revista. Solicitase Universității un sprijin financiar și Rectoratul s-a arătat dispus să acorde, din fondul publicațiilor periodice, suma de 40 000 de lei pentru fiecare număr. A cerut și a primit banii necesari și de la Ministerul Propagandei, prin Al. Marcu și Pan M. Vizirescu.

La 20 noiembrie, Lucian Blaga a trimis multor filosofi și oameni de cultură din întreaga țară o adresă, semnată de el și

Zevedei Barbu, prin care destinatarul era încunostiințat de apariția, în ianuarie 1943, a primului număr din revista de filosofie *Saeculum* și invitat, „în mod stăruitor“, să colaboreze. Prospectul este interesant pentru că dezvăluie intențiile cu care editorul pornea la drum: „Năzuința noastră este să facem din această publicațiune un mijloc de ținută europeană, prin care să se manifeste spiritualitatea românească în ceea ce are ea mai de preț. În acest scop acordăm publicațiunii noastre și o funcție de propagandă, tipărind în fiecare număr un adaos care să cuprindă rezumatul articolelor în limba germană“. De aceea, „manifestăm o deosebită preferință pentru articolele și notele care cuprind considerațiuni de ordin filosofic asupra fenomenului spiritual românesc, care dau expresie originală unor idei, sau chiar să prezinte o adevărată creație de natură filosofică“²⁶.

În primele zile ale lunii noiembrie, Lucian Blaga a primit un ordin de chemare; în ziua de 28 ale aceleiași luni, urma să se prezinte „la Turda la cercul de recrutare pentru «revizie», fiind «scutit»“²⁴⁵. Înainte cu o săptămână, i-a scris poetului Teodor Murășanu, rugându-l să-i organizeze o conferință „sub patronajul revistei *Pagini literare*“²⁴⁷, pentru strângerea unei părți din fondurile necesare editării propriei lui reviste. Prelegerea, rostită în după-amiaza zilei de 27 noiembrie, „a reușit peste așteptări – își amintea organizatorul. Lume și pe scări. A vorbit despre Gandhi. Tineretul l-a ascultat, solicitându-i autografe. A ieșit mulțumit...“²⁴⁷.

În dimineața zilei următoare, Lucian Blaga s-a prezentat la cercul de recrutare. Medicul militar Gheorghe Bran, care îl cunoștea, i-a stabilit „diagnosticul de «insuficiență mitrală», o ireversibilă boală de inimă“⁴⁹. Plutonierul ce ținea evidența registrelor a trecut în fișa și în certificatul medical „insuficiență mintală“⁴⁹. Când i-a înmănat dispensa de serviciul militar și a citit diagnosticul, Lucian Blaga a izbucnit într-un hohot de râs și a întins hârtia medicului; acesta, intrigat, a luat-o, a parcurs-o cu privirea și, mânios, dar și jenat de întreaga situație, și-a admonestat subalternul:

„— Cum ai putut scrie așa ceva despre unul din cei mai cuminiți și mai învățați oameni ai țării?“⁹; a rupt fișa și a completat el însuși un alt formular.

La 5 decembrie, Lucian Blaga se afla din nou în București. A ținut o conferință la Ateneul Român, sub auspiciile săptămânalului *Vremea* și a rămas în Capitală încă trei zile, „având o mulțime de lucruri de aranjat pe la diverse minsitere“²³⁰. La Sibiu, a definitivat sumarul primului număr din *Saeculum*; obținuse articole de la Basil Munteanu, Tudor Vianu și Edgar Papu, recenzii de la Zevedei Barbu, Grigore Popa și Victor Iancu.

Entuziasmat de succesul obținut la Ateneul Român, la 12 decembrie o anunța pe Domnița, iar două zile mai târziu, pe D. Gherghinescu-Vania, că voia să țină două conferințe la Brașov, între 27 și 31 decembrie 1942, una pentru *Claviaturi*, periodicul editat de poetul brașovean între anii 1941–1943, și cealaltă „pentru viitoarea revistă de filosofie *Saeculum*“²³⁰, amândouă „cu «intrare» (adică taxă benevolă)“²³⁰; pentru *Claviaturi*, prezenta prelegerea *Cum am cunoscut pe Mahatma Ghandi*, iar pentru *Saeculum*, nu voia încă să anunțe public tema, dar o comunica confidențial lui Gherghinescu-Vania: „...voi vorbi despre Șaguna“²³⁰. La 21 decembrie, Domnița dezaproba, precaută, planificarea propusă: „Mi se pare că nu e potrivit că-ți ții conferințele între 27 dec.[embrie] – 1 ian.[uarie]. Oamenii n-au făcut încă digestia după ospetele creștinești și sunt în febra, tot de la stomac, a anului nou. Așa încât spiritul se cade să fie rezervat. În sfârșit, chibzuie și hotărăște“²³⁰.

Cu patru zile înainte de Crăciun, „Dacia Traiană“ scotea tirajul de o mie de exemplare din *Știință și creație* și, tot atunci, Lucian Blaga a predat editurii manuscrisul primului număr al revistei *Saeculum*. Un telefon primit de la Gherghinescu-Vania îi cerea să amâne conferințele, „deoarece în această vacanță sunt lipsă și liceenii și studenții“²³⁰; dacă nu va interveni nimic neprevăzut, le va ține între 17 și 20 ianuarie 1943. Sărbătorile de sfârșit de an au fost umbrite de îmbolnăvirea fetei: „A făcut gripă cu angină“²³⁰; gripa a fost contactată apoi de Cornelia; el se ținea încă pe picioare,

„consumând din greu prontosile“²³⁰. În timpul vacanței, aproape nu a ieșit din casă; trudea la traducerea în germană a *Spațiului mioritic*. Insista totuși să țină la Brașov cele două conferințe, fascinat de consonanța ce avea senzația că se stabilește între sine și auditoriu. De aceea, a trimis două scrisori lui Gherghinescu-Vania, la 3 și 8 ianuarie, rugându-l să organizeze prelegerile, una la 17, cealaltă la 19, în aceeași lună. Condiționa prezentarea conferințelor de prezența Domniței în sală. Vania a telefonat din nou: Domnița nu putea pleca din sanatoriul Moroeni din cauza zăpezilor căzute în ultimele zile; pe de altă parte, nu le putea programa decât între orele 15,00–17,00. „...mi se pare cam tâmpit“, protesta Lucian Blaga, să țină prelegerile după-amiaza: „...vreau oră bună, de la 5 sau 6 încolo și vreau sală încăpătoare...“²³⁰; din aceste motive, conferințele au fost amânate sine die.

La 22 ianuarie 1943, *Saeculum* se afla sub tipar. În aceeași zi, Lucian Blaga a primit o scrisoare de la Demian; pictorul auzise că va scoate un nou volum de versuri și se oferea „să facă o serie de ilustrații“. La 30 ianuarie, Lucian Blaga a început tratativele cu „Dacia Traiană“ pentru volumul de poeme *Nebănuitele trepte*; renunțase la ideea de a le ilustra, atât din motive estetice: prin însăși problematica lor, versurile, lipsite de schițele expresioniste ale lui Demian, lăsau o mai puternică impresie de sobrietate și accentuau o nuanțată candoare sufletească, dar și din rațiuni financiare: desenele încărcau prețul de cost și dacă pictorul va începe abia acum să lucreze, procesul tipografic ar putea fi întârziat pe timp nedefinit; pe când așa, în aproximativ șase săptămâni, volumul va fi gata; era de ajuns că desena coperta! Ascultând argumentele directorului, Lucian Blaga își va fi amintit o scenă derulată în aprilie 1938: același Demian i-a fâgăduit lui Ion Chinezu, o săptămână încheiată, că va desena coperta volumului *Lucian Blaga, energie românească*, semnat de Vasile Băncilă, dar în dimineața ultimei zile din săptămână a plecat de acasă, „fără să lase un rând...“²⁶.

În tipografie, *Saeculum* era tras în coale; peste două zile, îl asigură directorul, întregul tiraj va fi gata, și revista poate fi

expediată librărilor. Un lucrător a legat imediat un exemplar, i-a lipit coperta și i l-a oferit lui Lucian Blaga. Marginile paginilor erau netăiate și, aspirând parfumul puternic de cerneală tipografică, Lucian va fi trăit, neîndoielnic, satisfacția muncii împlinite.

Revista urma să apară o dată la două luni, în volume elegante de 124 de pagini; întâiul număr avea rezumate în limba germană; de la al doilea, anunța, vor fi publicate sinteze în limbile franceză și italiană. Pe coperta, a cărei grafică era gândită tot de pictorul Demian, sub titlul „*Saeculum*“, desenat cu auguste cărămizii, și subtitlul „*Revistă de filosofie*“, gravat în caractere melior, era culoasă cu litere garamond sintagma „*Director Lucian Blaga*“, fiecare substantiv fiind despărțit printr-un punct de celelalte. Pe fața interioară a copertei erau menționate numele secretarului de redacție, Zevedei Barbu, adresa redacției și a administrației: strada Bedeus 7, locuința lui Lucian Blaga; pe coperta a treia erau anunțate cărțile recent apărute ale filosofului iar pe ultima, era cules sumarul.

Saeculum se înfățișa ca un nou tip de revistă de filosofie. Directorul ei urmărea „să nu fie un simplu magazin de mărfuri, adunate mai ales de peste hotare“²⁶⁴, ci o publicație aptă să impună o direcție, punând accentul pe „creație, pe contribuția personală, pe afirmarea unei generații“; de aceea, a imprimat revistei o deschidere ilimitată; *Saeculum* nu era o oglindă a ideilor lui Lucian Blaga, ci sintetiza imaginea „frământărilor personale ale tuturor gânditorilor, care au fost sau vor fi invitați să colaboreze“, propunându-și să înfățișeze „gândirea filosofică românească, așa cum se prezintă în totalitatea ei“²⁶⁴. Revista și-a întrerupt apariția cu numărul opt, din martie-aprilie 1944, din cauza evenimentelor istorice, neprielnice actului de cultură.

*

Prin structură, prin înfățișare grafică și prin ținuta ei înalt academică, *Saeculum* rivaliza cu *Logos*, revista editată de Georg Simmel. Primită cu entuziasm de elita intelectuală a tinerei generații, citită de studenții de la filosofie și, accidental, de elevii de liceu din clasele superioare, *Saeculum* a

provocat, prin noua modalitate de a înțelege și expune filosofia, riposta „filozofilor științifici“, chiar de la apariția primului număr. La 27 februarie, Lucian Blaga îi relatează Domniței Gherghinescu că „s-a supărat foc și Rădulescu-Motru care mi-a scris o scrisoare de pus la muzeu“²³⁰. Indignarea bătrânului filosof „științific“ fusese provocată de articolul lui Lucian Blaga, *Despre viitorul filosofiei românești*, dar nu se va opri numai la această formă de exprimare.

În rândurile intelectualității autohtone comune, ecoul revistei a fost minim. Lucian Blaga l-a rugat, de pildă, pe Teodor Mureșanu să popularizeze revista printre intelectualii orașului Turda. „...i-am cerut – se va destăinui poetul ulterior – să-mi trimită la adresa mea, de fiecare număr câte 10 exemplare. Îi trimiteam costul integral [un număr costa 150 de lei, *n.n.*]. Blaga era încântat de numărul cititorilor din Turda. Nu știa însă că nu i-am putut face nici un abonament“²⁴⁷.

În scurta ei existență, *Saeculum* a avut neașteptate ecouri în străinătate. Între anii 1942–1944, la Freiburg im Breisgau, printre studenții lui Martin Heidegger, se aflau și trei români: Walter Biemel, Alexandru Dragomir și Octavian Vuia. Cel dintâi, născut la Brașov, în 1918, după ce urmasese filosofia, psihologia, sociologia și istoria artei la București, între anii 1937–1941, și-a continuat studiul filosofiei cu Heidegger.

Din Freiburg, într-o scrisoare către Domnița Gherghinescu, Walter Biemel o ruga să-i transmită lui Lucian Blaga – și ea îi comunica mesajul la 14 februarie 1944 – că Heidegger primește cu regularitate *Saeculum* și citește „cu plăcere... rezumatele în limba maternă și e foarte încântat de gândirea ta. Veți primi, probabil tot prin mine, după Paști, un articol de la el, de la Heidegger, pentru revista ta“²³⁰. Însă evoluția evenimentelor istorice și politice au împiedicat materializarea intenției.

Walter Biemel este, printre altele, autorul monografiei *Heidegger*, apărută în limba germană la Rowohlt Taschenbuch Verlag, din Hamburg, în 1973, editată de Humanitas în 1996, în excelenta traducere a d-lui Thomas Kleininger.

*

Răsfoind primul număr al revistei, Lucian Blaga trăia un sentiment de satisfacție, îmbinat cu o nespusă oboseală: „...a mai trecut o săptămână, în care mi-am făcut datoria de a trăi. Aș vrea să treacă timpul cât mai repede, din atâtea motive! În orice caz, încep să invidiez pe aceia care stau liniștiți sub pământ. Totuși, muncesc din greu. Peste două zile îți trimit *Saeculum*. Sper să nu-ți displică – îi scria Domniței la 30 ianuarie 1943. În împre-

jurările de astăzi și de aici, nu s-a putut face mai bine, în condițiile date am atins un maximum. Dacă reușesc să consolidez finanțele, vom face unele îmbunătățiri²³⁰. *Saeculum* va fi „prima încercare, superioară, românească de export cultural – îi răspundea destinatarul la 5 februarie. E strălucitor începutul și dacă spui că vrei să mai faci și «îmbunătățiri»... Nimerit și frumos nume i-ai găsit. [...] Am simțit o mândrie după ce am citit-o, ca atunci când s-au înlocuit tramvaiele cu cai cu cele civilizate electrice...“²³⁰.

Primăvara anului 1943 a fost plină de surprize plăcute, dar și de neașteptate dezamăgiri. Primul număr al revistei a provocat numeroase critici rău-voitoare: „Alții jubilează. Eu stau calm și privesc“, îi scria Domniței la 27 februarie. Tot atunci, făcea corecturile la *Trilogia cunoașterii*. În a treia săptămână a lunii martie 1943, *Nebănuitele trepte* au apărut; la 31 martie, Domnița primea exemplarul promis. În aprilie și mai, a încheiat contractele cu editorii germani pentru traducerea operei lui filosofice. A participat la sesiunea Academiei, au venit examenele de sfârșit de an, a pregătit sumarul numărului 4 din revistă, ce urma să apară la 1 august: „Colaboratorii sunt oameni cari nu se țin de cuvânt. E o jale“²³⁰.

La 20 iunie, inginerul Marin Ciortea i-a expediat o importantă sumă de bani pentru editarea revistei: „Să trăiești! – confirma, încântat, primirea Lucian Blaga. Ne prinde bine și mai respirăm. Îmi vine aproape să scriu ceva despre «prietenie», despre esența ei, așa în gen fenomenologic“²⁶³. Și-a găsit timp să citească volumul ultim tocmai apărut, din trilogia istorică sadoveniană și-l ruga pe destinatar: „Spune lui Sadoveanu că sunt cufundat în fresca *Frații Jderi*, și că e pur și simplu genial“²⁶³. Cufundarea în lectura unui scriitor, pe care l-a prețuit totdeauna, constituia o modalitate de apărare împotriva agresivității mediului. Pamfletele publicate în *Saeculum: De la cazul Grama la tipul Grama și Săpunul filosofic* au stârnit un disproporționat scandal în cercurile intelectuale oficiale, zarvă ce va fi amplificată după apariția diatribei *Automatul doctrinelor*.

Spre sfârșitul lunii septembrie 1943, Zevedei Barbu, asistentul lui Lucian Blaga a fost arestat. „...bărbat mărunțel, cam țeapăn și taciturn, dar foarte minuțios în descifrarea treburilor administrative anodine“²⁶⁶, Zevedei Barbu era ofițer în rezervă, fusese trimis pe front, se întorsese rănit și, după terminarea cursurilor universitare, spre a evita plecarea din nou la unitate „s-a internat într-un spital din Brașov, condus de doctorul Cărpinișan, fratele logodnicei sale“²³⁹. Încredințat că armatele rusești vor ocupa România, Zevedei Barbu s-a străduit să se apropie de partidul comunist român, prin intermediul lui Nicolae Mețiu*, cizmar din satul lui natal. Despre „aceste legături“ – preciza N. Mărgineanu –, i-a vorbit și lui Al. Roșca, dar „acesta a refuzat să-i urmeze exemplul“²³⁹.

Legăturile lui Barbu, ofițer al armatei române, cu un membru al partidului comunist, supravegheat îndeaproape, au devenit suspecte „și organele de siguranță ale statului l-au arestat“²³⁹, împreună cu universitarii David Prodan, Al. Roșca, Victor Iancu, profesorul de liceu Petre Drăghici și un grup de muncitori. Toți au stat – își amintea David Prodan – „două săptămâni închiși la Siguranță; alte două la închisoarea militară“²⁶⁷. Au fost anchetați zilnic. În declarațiile sale, Zevedei Barbu a afirmat că i-a vorbit lui Al. Roșca despre „câștigarea războiului“ de către ruși; învinuitul, Victor Iancu, Petre Drăghici și David Prodan – care participase totuși la câteva întâlniri conspirative –, au negat acuzațiile. „Gravă era – rememora evenimentele David Prodan –, în lupta pentru scoaterea din război, apropierea dintre muncitorime și intelectualitate. Oficialitatea înseși a apreciat se pare că aceasta, acum, cu nemții e primejdioasă, a schimbat direcția cercetărilor, a pus dosarul la o parte, punându-ne la noi declarații, că ne-am gândit doar la gravitatea situației, la eventualitatea retragerii României din război“²⁶⁷. Așa a fost scoasă din cauză,

* David Prodan, în memoriile sale, îl numește, eronat, „Vasile“ Mețiu, iar Grigore Popa, în interviul acordat d-lui I. Opreșan, tot inexact, îi pronunță numele de familie „Mețu“.

cu excepția lui Zevedei Barbu, încercarea tuturor celorlalți de a intra în legătură cu comuniștii.

Din discuțiile amicale avute cu Zevedei Barbu, Lucian Blaga sesizase ideile comuniste ale asistentului său, dar era încredințat și i-a subliniat tânărului că bolșevismul „nu poate fi o salvare pentru noi. Din contră, într-o atare eventuală desfășurare [a evenimentelor, *n.n.*] vedeam pur și simplu certa noastră pieire”¹¹. Din această cauză, arestarea asistentului nu a fost o surpriză pentru el, ci pentru orașul Sibiu. Și cu toate acestea, s-a decis să-l ajute, nu pentru că l-ar fi crezut nevinovat – știa că este culpabil! –, ci din „dragostea prietenească ce-i purtam”¹¹.

Lucian Blaga l-a contactat, mai întâi, pe șeful Siguranței și a aflat că arestatul era acuzat „de acțiuni subversive împotriva ordinii de stat”; sancțiunea previzibilă era condamnarea la moarte! Avocatul dr. Ion Negoïtescu relatează, în noiembrie 1944, cum, în acele zile când deținuții se aflau la Chestura orașului Sibiu, „am primit vizita d-lui profesor Lucian Blaga, care extrem de amărât de aceste arestări m-a rugat stăruitor să iau apărarea numiților, spunându-mi că e hotărât să facă tot posibilul, pentru a evidenția nevinovăția lor”²⁶⁸.

Lucian Blaga a rugat-o pe Veturia Goga să intervină pe lângă procuror, și, „din dorința de a veni cât mai mult în sprijinul protejaților săi” – adăuga Ion Negoïtescu –, l-a solicitat pe avocatul Basil Gruia din București să se intereseze de proces. „Am intervenit și eu personal pe lângă acesta – continua Ion Negoïtescu – și întrebându-l dacă este hotărât să intervină, mi-a comunicat că va trimite un secretar să vadă dosarul și dacă se va convinge de nevinovăția d-lui Zevedei Barbu, va veni la Sibiu în sprijinul cauzei, ceea ce nu s-a întâmplat”²⁶⁸. Din București, pentru apărarea grupului de muncitori, va veni și Petre Pandrea.

Îngrijorat de arestările „din corpul Universității”²³⁹, mareșalul Ion Antonescu l-a chemat pe rectorul Iuliu Hațieganu, pentru „explicații”, la Președinția Consiliului de Miniștri. Profesorul l-a asigurat pe mareșal „că legătura cu un membru al partidului comunist a fost luată numai de Barbu, nu și de ceilalți.

care au și fost, de altfel, eliberați²³⁹. Revenit la Sibiu, Iuliu Hațieganu a convocat, conform instrucțiunilor primite, corpul profesoral al Universității, recomandându-i să fie „mai vigilent cu personalul științific din subordine“*, să renunțe la susținerea ipotezei „că nemții au pierdut războiul“ și, la sfârșit, a lăsat să se înțeleagă că mareșalul și adjunctul său caută și vor găsi o soluție potrivită pentru ieșirea țării din război²³⁹.

În această atmosferă, Lucian Blaga și-a deschis, în prima săptămână a lunii noiembrie, cursul. Pentru anul universitar 1943-1944 Lucian Blaga a anunțat, inițial, tema *Probleme de filosofia culturii*¹⁹⁴; în prelegerea introductivă și-a reintitulat cursul *Noologia abisală*, motivând studenților că titlul propus la început „e cam vag“¹⁹⁴, și a precizat problematica prelegerilor. Textul manuscris, cuprinzând 172 de pagini, s-a păstrat, purtând mențiunea „nublicabil“, deoarece în structura lui au fost reluate capitole din volumele anterioare: *Fenomenul stilului și metodologia*, *Celălalt tărâm*, *Despre personanță*, *Cultură și spațiu*, *Între peisaj și orizontul subconștient*, *Orizonturi temporale*, *Teoria dubletelor*, *Accentul axiologic*, *Atitudinea anabasică și catabasică*, *Năzuința formativă și Matricea stilistică*¹⁹⁴.

Pentru întâia oară, Lucian Blaga realiza o retrospectivă a gândirii sale teoretice, predând studenților conceptele și noțiunile esențial-caracteristice ale propriului sistem filosofic. Însă nu era cursul unui profesor comod, care își reia lecțiile anterioare cu „îmbunătățiri“, ci decizia unui filosof care-și reazăză conceptele și își reordonează noțiunile, îndreptându-se către o nouă zonă a cunoașterii, spre un alt moment calitativ în evoluția gândirii sale, un popas meditativ, de maximă clasicitate, de care era pe deplin conștient, după cum însuși se exprima în lecția inaugurală: „Personal, încercând să valorific diversele puncte de vedere, m-am trezit pe un drum nou. Astăzi, după ce am publi-

* Așa se explică de ce, când Mihai Beniuc, asistent la Institutul de Psihologie, a venit îmbrăcat cu o „cămașă roșcată“, Fl. Ștefănescu-Goangă l-a chemat în biroul său pe Nicolae Mărgineanu, spunându-i răstit: „Să-ți trimiți protejatul acasă ca să îmbrace o cămașă corectă. Iar dacă-l văd a doua oară cu cămașă roșie, îl dau afară din Institut“²³⁹.

cat 17 volume de filosofia culturii, îmi dau seama că ceea ce am clădit reprezintă prin obiect, metodă, și prin rezultatele teoretice la care am ajuns, un fel de nouă știință filosofică, pe care ași (sic!) numi-o «noologie abisală», «știință despre spiritul inconștient»¹⁹⁴.

Câteva zile mai târziu, a sosit la Sibiu Vasile Netea. La 1 decembrie 1943 se împlinea un sfert de veac de la unirea Transilvaniei cu România, și săptămânalul *Vremea* intenționa să comemoreze evenimentul printr-un număr special. George Ivașcu, secretarul general de redacție, l-a trimis să-i solicite neapărat un eseu și câteva poeme.

„– Uite, dragă – i-a spus Lucian Blaga –, am o lucrare – deci nu o făcuse pentru noi, comenta peste ani Vasile Netea – despre gândirea din Transilvania, din secolul XVIII (a Școlii Ardelene), pe care eu voi prezenta-o, însă, cu mijloacele mele, cu modul meu de a gândi, și o voi raporta la modul meu de a gândi”²⁴⁵. Peste o săptămână a expediat manuscrisul – era conferința ținută în fața studenților, la 16 martie 1942; în *Vremea* va apărea la 28 noiembrie 1943.

Lucian Blaga pregătea acum, singur, sumarul noului număr din *Saeculum*, când, în chip neprevăzut, a primit o nouă subvenție de la Marin Ciortea: „Ești un prieten splendid – îi mulțumea, adânc impresionat, la 14 noiembrie 1943. Gestul său se producea tocmai în momentul când am izbutit să-mi ridic Academia* în cap!”²⁶³. În finalul scrisorii menționa apariția cu regularitate, în viitor, a revistei și adăuga cu prudență, din cauza cenzurii**: „Sper să scape în curând și Zevedei”²⁶³. Însă optimismul expeditorului era prematur.

La proces, desfășurat în a doua jumătate a aceleiași luni, în ciuda atmosferei tensionate, Lucian Blaga a luat apărarea asis-

---

* După apariția pamfletului *Automatul doctrinelor*, Academia Română a dezavuat textul lui Lucian Blaga.

** Toate scrisorile trimise în țară sau expediate în străinătate, între anii 1941–1946, erau deschise și citite de cenzori, special numiți de serviciile specializate ale armatei, care aplicau pe plic ștampila „cenzurat”.

tentului său – după cum se va confesa, peste ani –, „cu toată pasiunea și riscul de a fi însumi implicat în acțiuni la care nu participasem în nici un fel, și care îmi rămăseseră necunoscute”¹¹. A vorbit aproape un ceas și pledoaria o va rezuma astfel: „Făceam apologia unei inteligențe. Elogiam superlativ pregătirea intelectuală a unui tânăr în care eu vedeam mai mult un hegelian, decât un marxist. Vorbeam cu entuziasm despre viitorul ce i-l întrezăream”¹¹.

Hotărâtoare în proces – afirma avocatul Ion Negoitescu –, a fost „mai cu seamă depoziția extraordinar de favorabilă a d-lui profesor Lucian Blaga, care, neprecupețindu-și propria situație, devenită critică în urma atacurilor cercurilor bisericești la adresa d-sale, a apărat pe d-l asistent Zevedei Barbu cu o căldură în adevăr emoționantă”²⁶⁸. Avocații vor folosi argumentele lui Lucian Blaga și, în locul pedepsei cu moartea, a fost condamnat la opt ani închisoare și excluderea din învățământ. Închis la Caransebeș, Zevedei Barbu a fost eliberat imediat după 23 august 1944. Nicolae Mețiu, care în fața Curții Martiale a pledat „cu pasiune pentru comunism și pentru Uniunea Sovietică”²⁶⁷, a fost condamnat la moarte. Târziu, David Prodan va afla de la Zaharia Boilă, directorul ziarului *România Nouă*, că Iuliu Maniu i-a obținut grațierea de la regele Mihai. După invazia rusească, Mețiu se va ivi, pentru scurt timp, ca activist de partid și apoi va dispărea pentru totdeauna.

După condamnarea lui Zevedei Barbu, Lucian Blaga nu i-a mai trecut numele pe coperta interioară a revistei, dar nici nu a menționat numele altcuiva. La sfârșitul lunii noiembrie 1943, i-a propus lui Radu Stanca să lucreze ca „secretar de redacție”, în locul lui Barbu, oferindu-i o sumă de 5 000 de lei lunar; obligațiile funcției constau în asigurarea secretariatului revistei, redactarea notelor și comentariilor. Tânărul a acceptat.

În ultimele zile ale lunii decembrie, Lucian Blaga i-a făcut lui Radu Stanca, față de care – își amintea Șt. Aug. Doinaș – avea „un spor de considerație și prețuire specială”, o nouă ofertă: să lucreze ca asistent, în postul rămas liber, deocamdată ca suplini-

tor, urmând ca ulterior să-i aranjeze tot el o situație definitivă. Radu Stanca i-a mulțumit, dar i-a amintit înțelegerea avută cu Liviu Rusu: acesta voia să-l ia asistent la începutul viitorului an universitar, de aceea își pregătea teza de doctorat cu subiectul *Formele elementare ale esteticii*. Lucian Blaga știa de aranjamentul cu Liviu Rusu. Radu Stanca i-a comunicat profesorului său oferta lui Lucian Blaga, acesta a fost de acord să lucreze cu filosoful, urmând ca din toamnă să devină asistentul lui. După consimțământul de principiu, Radu Stanca a fost numit asistent suplinitor la catedra de filosofia culturii, cu data de 1 ianuarie 1944 și, pentru munca sa, primea un salariu de 18 000 de lei. Vestea s-a răspândit imediat și, invidios, Grigore Popa, directorul ziarului *Tara*, „s-a exprimat undeva – îi scria Radu Stanca fratelui său Horia, aflat la Berlin –, că dacă Universitatea a ajuns pe mâna mea atunci s-a dus de râpă”²⁶⁹.

În ciuda criticilor abătute asupra sa spre acel sfârșit de an, din toate cercurile intelectuale, Lucian Blaga se refugia în scris, pentru a se izola de agresivitatea exercitată de mediu. În a treia săptămână a lunii decembrie 1943, făcea corecturile la *Trilogia culturii*; recitind textul după o atât de mare perioadă temporală, avea sentimentul că trilogia este „o splendidă carte”²³⁰. După aceea, două zile a stat în pat, „fără gripă. Numai așa. Pentru a mă transpune în poezie – se confesa Domniței. Și am tradus vreo 4 poezii din poezii iubite”²³⁰. Scrisorile către Domnița conțin, deseori, referiri la o traducere sau alta. În iunie 1943, cu prilejul împlinirii unui veac de la moartea poetului german Friedrich Hölderlin, Lucian Blaga a tălmăcit și publicat, în numărul 4 din *Saeculum*, poemele *Cântecul soartei*, *Menon se plânge după Diotima* și *Amiaza vieții*. Motivarea era explicită: „...în revista noastră ne vom ocupa totdeauna de viziunea poezilor despre lume și viață cu același interes ca și de viziunea filosofilor propriu-zisi. De multe ori viziunea poezilor este chiar mai importantă decât a filosofilor”²⁷⁰. La 23 decembrie, Lucian Blaga mărturisea, nu fără o reală plăcere: „În curând o să am traduceri de un volumaș întreg”²³⁰.

La 9 ianuarie 1944, reiterând invitația adresată lui Pompiliu Constantinescu de a-i trimite neapărat un articol pentru *Saeculum*, Lucian Blaga își preciza cu mai multă claritate intențiile: „Vreau să scor un volum de traduceri din poezia universală. Treizeci de poezii [...] Sunt poeziile egiptene, chineze, grecești, germane, franceze, engleze și rusești. Și două de la primitivi. Unele sunt uluitoare“²⁶. Știrea a devenit numaidecât de notorietate: „S-a răspândit zvonul, până dincolo de Carpați, că ai apărea curând – îi scria Domnița la 18 ianuarie –, cu niște traduceri“²³⁰. Cornelia a dactilografiat textul în câteva exemplare și un eveniment profesional a grăbit materializarea intenției.

În ziua de 27 ianuarie 1944, Lucian Blaga a fost numit membru în comisia pentru concursul de conferențiar la catedra de „filosofia istoriei și de filosofia culturii“, de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, alături de G. Oprescu, Mihail Ralea, N. Bagdasar; D. Gusti era președinte. Candidații erau Constantin Noica, Mircea Eliade și Ion Zamfirescu; Mircea Eliade nu s-a prezentat la concurs. Membrii comisiei l-au preferat pe Ion Zamfirescu, obscur și atunci, insignifiant și astăzi, în timp ce Lucian Blaga afirma în scris că „d-l Noica este un filosof adevărat, prin structura sa spirituală, prin temperament și pregătire“²⁷¹. Indignat de subiectivismul practicat de ceilalți membri examinatori, care nici nu l-au admis pe Constantin Noica la probele orale, Lucian Blaga a demisionat din comisie la 5 februarie 1944, încredințat „că d-lui Noica i s-a făcut o nedreptate. Nedreptatea o socot chiar așa de mare, încât conștiința îmi interzice de a mai lua parte la lucrările comisiei“²⁷¹. „A fost un scandal – îi scria Domniței Gherghinescu la 11 februarie. Candidatura lui Noica a fost respinsă de ceilalți membri ai comisiei și-atunci ca protest mi-am dat demisia! O imensă porcărie“²³⁰. Dreptatea a fost de partea lui Lucian Blaga: el a văzut cu luciditate destinul filosofic al lui Constantin Noica, și timpul i-a ratificat intuiția.

Încă din primăvara anului 1943, „Dacia Traiană“ și-a extins activitatea, deschizând o filială în București. Lucian Blaga a

profitat de răgazul oferit de cele două săptămâni cât a rămas în Capitală și a semnat un contract cu editura pentru volumul de „tălmăciri”²³⁰. În primul număr din noul an al revistei *Saeculum*, caracterizat de Domnița Gherghinescu „bun de tot. Dintre cele mai bune”, Lucian Blaga semna traducerea poemei *Laudă femeilor*, de poetul german Stefan George și, în nota ce însoțea textul, menționa că versurile fac parte „dintr-un volum de «Tălmăciri» din poezia universală, ce va apărea în curând”²⁷².

Săptămânile următoare s-au desfășurat în același ritm alert: împreună cu Radu Stanca a pregătit și a trimis în tipografie numărul al doilea, martie-aprilie, din *Saeculum*; a mijlocit tipărirea de către „Dacia Traiană” a broșurii *Comentarii la o dispută filosofică*, semnată de Melania Livadă; a schițat sumarul numărului al treilea, din mai-iunie 1944 al revistei, pe care spera să-l vadă intrat în tipografie la 1 mai; i-a solicitat lui Petru Comarnescu un articol, a promis lui Ion Diaconu o colaborare la revista *Ethos*, editată de acesta la Focșani; i-a mulțumit lui Ion Frunzetti pentru studiul „Despre plastică” și promitea să-l includă în sumarul revistei printre „articolele principale”²⁶. La sfârșitul lunii martie 1944 a primit exemplarele de autor din *Trilogia culturii*. Tot atunci, la insistențele repetate ale lui V. Theodorescu, prim-președinte al Curții de Apel din Brașov, transmise, încă din noiembrie 1943, prin intermediul Domniței Gherghinescu, Lucian Blaga a prezentat la 29 martie 1944*, în cadrul conferințelor organizate de „Cercul Juridic Transilvănean”, prelegerea despre mitropolitul Andrei Șaguna.

De la începutul noului an, asociația juriștilor brașoveni inițiasse un ciclu de expuneri cu tema *Dreptatea românească și luptătorii săi*; din ziua de 8 ianuarie, până la 4 martie, fuseseră prezentate comunicările: *Simion Bărnuțiu, Unirea Transilvaniei în dezbaterile conferinței de pace, Fazele istorice în evoluția constituțională a Transilvaniei; Procesul Memorandumului*²⁶².

* Data reală este aceasta, nu ziua de 24 martie, cum se menționează eronat, deseori.

Expunerea a avut loc în sala festivă a Palatului Justiției, iar filosoful a fost prezentat publicului de V. Theodorescu; sub impactul emotiv al unor „fapte deosebit de grave, întâmplare într-o țară vecină“, față de care opina, „nu vom păstra multă vreme figură de spectatori“²⁶² – prim-președintele se referea la ocuparea Ungariei de către trupele germane, la 19 martie 1944 –, el s-a adresat invitatului, rugându-l să prezinte conferința.

Lucian Blaga adusese cu sine textul prelegerii rostite la 9 martie 1942 în cadrul „sintezelor culturale“ ale Universității din Sibiu, cuprinzând douăzeci și una de pagini scrise cu creionul pe o singură față a colii; a renunțat la introducerea anterioară și a redactat o alta, pe o foaie separată, o mărturisire făcută auditoriului, prețioasă pentru ecourile ei biografice, a cărei tonalitate afectivă se răsfrânge asupra întregii expuneri.

Decizându-se la prezentarea personalității mitropolitului Șaguna, o vreme a ezitat: „Date fiind anumite polemici ce au avut loc și mai au loc între diverși teologi și mine – în calitatea mea de apărător al libertății gândirii filosofice – mă temeam ca, eventual, hotărârea de a vorbi despre un subiect cel puțin în parte bisericesc, să nu fie greșit interpretată.

Gândindu-mă însă mai de aproape, am ajuns la încheierea că divergențele dintre mine și teologi – sau dacă vreți divergențele dintre teologi și mine – cad pe un plan cu totul secundar și devin un fel de «furtună într-un pahar cu apă», atunci când e vorba despre «Dreptatea românească și luptătorii ei». Și iată-mă astfel în fața domniilor voastre gata de a vorbi, cu toată căldura despre un mare mitropolit. Țin să vă fac în primul rând un portret și să evoc o epocă, punând în centrul expunerilor mele, chiar lumea spirituală a omului, a cărei figură ne va încălzi gândul și inima în această seară“²⁶².

Lucian Blaga a lăsat textul conferinței lui V. Theodorescu; acesta intenționa să-l includă în primul număr din Colecția Ceroului Juridic Transilvănean, asociația „înțelegând să-și inaugureze tipăriturile, cinstindu-le cu numele d-lui Lucian Blaga“²⁶².

La Sibiu, Lucian Blaga și-a găsit soția și fetița „agitate de împrejurări“, dar prezența lui „le-a liniștit ca prin minune“²³⁰ –

îi scria Domniței la 30 martie – deși, în sufletul său, el însuși era tulburat și cuprins de neliniște. Însă, adăuga, „trebuie să-mi păstrez calmul pentru ceilalți“; o ruga pe destinatară, „să obțină o copie a conferinței“²³⁰.

A doua zi, Lucian Blaga a participat la ședința Consiliului profesoral, unde rectorul Iuliu Hațieganu a prezentat o succintă comunicare: ministerul, determinat de circumstanțele istorice potrivnice, a decis încheierea tuturor formelor de învățământ din întreaga țară. În consecință, toate catedrele își vor definitiva de urgență lucrările, pentru a permite studenților întoarcerea la familiile lor, iar profesorii au primit sfatul, „cu înfățișare de ordin“¹¹, să „se disperseze“, să părăsească orașul, atât din cauza intensificării bombardamentelor efectuate de aviația Națiunilor Unite asupra orașelor din România, cât și din cauza apropierii iminente a invaziei rusești.

În primele zile ale lunii aprilie, Lucian Blaga a ținut examenele de sfârșit de an și a expedit, în grabă, „de mântuială“²³⁰, la câteva librării, numărul al doilea, din martie-aprilie 1944, al revistei *Saeculum*. Țara intra iarăși sub povara apăsătoare a vremurilor.

Activitatea profesorală desfășurată de Lucian Blaga direct la catedră, la Sibiu, între anii 1940–1944 și, după aceea, la Cluj, din 1945 până la sfârșitul anului 1948, a constituit obiectul a numeroase comentarii în ultimele decenii și este interesant de văzut cum s-a reflectat personalitatea filosofului în conștiința studenților săi.

4. Filosoful și studenții săi

Într-o joi din luna noiembrie a anului 1943, înainte de ora 18,00, Nicolae Balotă a intrat în sala din „clădirea improvizată a Universității refugiate“, unde Lucian Blaga urma să-și țină cursul: